

ZVONIMIR BALETIĆ

MARXOVA POLITIČKA EKONOMIJA I SUVREMENA EKONOMSKA ZNANOST

O veličini Marxa kao ekonomiste danas nema mnogo diskusija, jer mu čak i oštri protivnici tu veličinu priznaju. Nije osobito teško utvrditi u čemu se sastoji Marxov doprinos političkoj ekonomiji, što je ono novo što je on u političku ekonomiju unio, na kojim tačkama i u kojem pravcu je on pomakao naprijed razumijevanje ekonomskih procesa.¹ No to nije ono što je osnovni predmet naše današnje diskusije. Što nas ovdje prvenstveno interesira, to je ono što od Marxova ekonomskog učenja ostaje danas aktualno, ono što danas može da bude putokaz za razumijevanje suvremenih ekonomskih procesa i što nam može pomoći u njihovom upravljanju i kontroli.

Odgovor je očito vrlo složen, sadrži u sebi mnoge metodološke, sadržajne i povijesno-empirijske teškoće koje jedva da mogu sve biti prevladane čak i uz dugotrajan i naporan istraživački rad. Zato bih smatrao da sam svoj cilj postigao već time što bih neke probleme naznačio, dao neke korisne sugestije i potakao na dalja razmišljanja.

Prvi problem koji susrećemo to je pitanje: da li doista postoji nešto što bi se moglo smatrati jedinstvenom ekonomskom znanosti i što bi davalo jedinstvene kriterije za ocjenu nečijeg mjesta i doprinosa u razvoju ekonomije. Za marksiste je to možda teži problem nego za druge. Među marksistima uobičajena podjela političke ekonomije na marksističku i građansku ukazuje na postojanje divergentnih struja u samoj ekonomiji, koje su se, gledano prema historijskom iskustvu, jedna prema drugoj odnosile sa isključivošću i ne rijetko s prezirom. Zbog toga postoji velika vjerojatnost da će ocjene mjesta i značaja rada pojedinih ljudi biti različiti u zavisnosti od raznih koncepcija ekonomije. Kad dakle govorimo o suvremenoj ekonomskoj znanosti, netko može pitati da li se misli na građansku ili marksističku ekonomiju? Iz ovako postavljene dileme teško je naći put koji nekud naprijed vodi. Kada marksistička politička ekonomija ne bi još i danas uglavnom bila sistem ekonomskih shvaćanja samog Marxa, da je na temeljima Marxova ekonomskog učenja izrasla i razvila se bogata teo-

¹ Pa ipak postoje vrlo različite ocjene Marxova doprinosa. Ja sam ovaj problem obradio na drugom mjestu. Vidi moj članak »Kapital' u razvoju političke ekonomije«, Ekonomski pregled, br. 6-7, 1968.

rijska i empirijska znanost, koja bi bila bitno šira od Marxova vlastitog rada, koja bi u toku svog razvoja stalno preispitivala pretpostavke, konsistenciju, metodologiju i rezultate Marxova rada, onda bismo i sam taj rad mogli ocjenjivati u okviru takve marksističke političke ekonomije. Nažalost takvog razvoja u dovoljnoj mjeri nije bilo, osnovni kriterij marksističkih teorijskih i empirijskih studija poslije Marxa bilo je samo Marxovo djelo, te se izvan njega ne može naći pouzdanu osnovu od koje bismo polazili u samostalnu i kritičniju ocjenu Marxova rada u ekonomiji i njegovog značenja za analizu suvremenih ekonomskih zbivanja.

Da li onda možemo Marxa kao ekonomistu ocjenjivati sa gledišta rezultata razvoja građanske ekonomije? Ukoliko bi građansku i marksističku ekonomiju suprotstavili po njihovu ideološkom sadržaju naravno da bi se one među sobom isključivale, te bi ocjena Marxa od strane građanske ekonomije mogla biti samo odbacivanje. Pitanje je sada da li za potrebe znanstvene analize možemo apstrahirati od ideološke komponente ovih dvaju pravaca političke ekonomije, gledati na političku ekonomiju samo kao na znanstvenu teoriju koja nam omogućava razumijevanje ekonomskih fenomena i donošenje ekonomski racionalnih odluka, naći ono što im je zajedničko kao ekonomiji uopće. Smatram da je to moguće, dapače da je za znanstvenu analizu to neophodno.² Marx je ovo razlikovanje dosljedno provodio i nema dovoljno razloga misliti da se ovo razlikovanje ne može primijeniti na građansku ekonomiju poslije Marxa, kao i na samu marksističku ekonomiju.

Sam Marx priznaje da je njegova teorija vrijednosti, novca i kapitala, u svojim osnovnim crtama, nužan dalji razvoj Smith-Ricardovog učenja, sam navodi u čemu se sastoji njegov napredak u odnosu na klasičnu školu, zatim priznaje da je njegova metoda istraživanja deduktivna metoda čitave engleske škole.³ No odnos Marxa prema klasičnoj školi ima pretežno historijsko značenje i nije osobito sporno.⁴ Mnogo je složeniji problem ocjene značaja i aktualnosti Marxovog ekonomskog sistema sa gledišta rezultata razvoja ekonomske znanosti poslije Marxa.

Sam Marx oglosio je smrt buržoaske ekonomske znanosti. Po njegovom mišljenju njezin kraj pada s raspadom klasičnog sistema ili određenije u tridesete godine prošlog stoljeća. 1830. godine nastupila je duboka kriza građanskog društva, klasna borba poprimila je izrazite oblike, buržoazija se, prigrabivši vlast, pretvara u reakcionarnu snagu što je objektivno uvjetovalo raspad političke ekonomije kao znanosti. »Više se nije radilo o tome da li je ovaj ili onaj teorem istinit nego da

² O problemu odnosa ideologije i znanosti u političkoj ekonomiji, vidi dobru raspravu prof. Ivana Maksimovića »Nauka i ideologija u svetlosti političke ekonomije«, Pregled, 7-8/1964.

³ Vidi pogovor drugom izdanju »Kapitala«, Marxovo pismo Weydemeyeru od 5. ožujka 1852, kao i Lenjinov članak »Karl Marx«, Kapital, tom I. »A što se mene tiče, meni ne pripada zaslug a ni za otkriće postojanja klasa u suvremenom društvu, ni za otkriće njihove međusobne borbe. Buržoaski historičari izložili su mnogo prije mene historijski razvitak te borbe klasa a buržoaski ekonomisti — ekonomsku anatomiju klasa«. Marx, cit. pismo Weydemeyeru.

⁴ Iako ovaj odnos nije ni danas do kraja istražen. Odnos Marxa prema Ricardu osobito bi zahtijevao detaljno istraživanje.

li je koristan ili štetan po kapital, ugodan ili ne, politički sumnjiv ili ne. Namjesto nekoristoljubivog istraživanja došlo je plaćeno polemičarstvo, namjesto nepristranog naučnog istraživanja nemirna savjest i zle namjere apologetike.⁵ Vulgarna ekonomija, kako Marx naziva ovaj oblik ekonomije, puka je reprodukcija pojave kao neposredne predstave o njoj; ona »ordinirane predstave prevodi u doktrinarni jezik«.⁶ Napušta se istraživanje unutrašnjih veza između pojava. Posljednji oblik ove nauke Marx naziva profesoralnom ekonomijom gdje se odsustvo duha nadomješta lažnom učenošću. »Pošto se ovakvi radovi pojavljuju tek kad je krug političke ekonomije kao nauke dostigao svoj kraj oni su ujedno i *groblje* ove nauke.«⁷

Marxovo nezadovoljstvo građanskom političkom ekonomijom njegova vremena nije teško razumjeti. Klasični sistem pred njegovim očima se doista raspadao i vulgarizirao. Njemačka historijska škola (na koju Marx aludira govoreći o »profesoralnom obliku« političke ekonomije) po svojoj intelektualnoj snazi i metodi istraživanja nije mogla značiti neko osvježenje. Dajući karakteristike vulgarne ekonomije on pred sobom ima konkretnu povijesnu situaciju perioda između 1830. i 1870. godine.

Međutim ni taj period nije bio sasvim pust. Dva imena iz tog periodu uživala su i Marxovo uvažavanje. To su Richard Jones i John Stuart Mill.⁸ Tu bismo mogli pribrojiti i Tomasa Tookea.⁹ Ono što je za Marxa vjerojatno bilo važnije od konkretnog stanja ekonomskih istraživanja to je njegovo čvrsto uvjerenje da politička ekonomija kao znanost nema budućnosti, da ona nema što bitno novo da kaže o sistemu kapitalističke proizvodnje.

Da li se Marxova ocjena i prognoza budućeg razvoja ekonomije pokazala ispravnom? Marx je u pravu samo ukoliko pod političkom ekonomijom podrazumijeva klasični sistem i ukoliko razmatra mogućnost razvoja tog sistema.¹⁰ Raspad klasičnog sistema i osrednjost ekonomskih teoretičara svog vremena Marx je doista mogao doživljavati kao kraj političke ekonomije. Međutim već se u njegovo vrijeme vršila priprema za radikalnu preorijentaciju pravca i metoda ekonomskih istraživanja, a značajna ostvarenja ove nove orijentacije postignuta su još za Marxova života. 1862. godine Clément Juglar objavljuje svoj

⁵ Marx, Pogovor drugom izdanju »Kapitala«.

⁶ Marx, Teorije o višku vrednosti, tom III, str. 496.

⁷ Marx, Ibid, str. 495.

⁸ Vidi Marxovo izlaganje o Richardu Jonesu u »Teorije o višku vrednosti«, tom III, str. 392. i dalje, te njegovu ocjenu Johna Stuarta Milla na str. 540. I toma »Kapitala«.

⁹ Marx Tookea naziva »posljednjim engleskim ekonomistom od neke vrijednosti« i s njegovim shvaćanjima polemizira na više mjesta, a osobito u trećem tomu »Kapitala«.

¹⁰ Marx je doista bio sklon da pod klasičnom političkom ekonomijom podrazumijeva svu naučnu ekonomiju za razliku od vulgarne, tj. nenaučne. O tome svjedoči i slijedeći njegov stav: »Napomenut ću jednom za svagda da pod klasičnom političkom ekonomijom razumijem svu ekonomiju od Pettyja naovamo, koja ispituje unutrašnju povezanost odnosa buržoaske proizvodnje, nasuprot vulgarnoj ekonomiji koja se potuca samo po oblasti prividne povezanosti i koja samo iznova preživa materijal što ga je naučna ekonomija već odavno pružila...«, Kapital, I, str. 45-46.

rad o trgovačkim krizama,¹¹ a 1871. Jevons i Menger objavljuju rezultate svojih teorijskih istraživanja.¹² Još mnogo ranije (1838.) Antoine Augustin Cournot objavljuje raspravu »Istraživanja matematskih načela teorije bogatstva«¹³ koja će kasnije postati klasično djelo i osnovni izvor inspiracija za razvoj matematske analize ekonomskih fenomena. Jevons i Menger sistematski razvijaju teoriju racionalnog izbora koristeći marginalnu i općenito matematsku analizu kao sredstvo ekonomsko-teorijske analize i u pogledu shvaćanja vrijednosti radikalno raskidaju s teorijom vrijednosti klasične škole. Svim ovim značenjem inovacijama Marx nije obratio nikakve pažnje, a nema dokaza da je s ovim djelima uopće bio upoznat. Ostajući bitno određen metodom i izborom problema klasične škole Marx je možda i mogao, ako je s radovima i bio upoznat, smatrati da oni za njega nisu bitni, jer se bave perifernim i socijalno neutralnim problemima, ali bi ovakav zaključak bio prilično proizvoljan. Ako je Marx cijenoa Tookea zbog njegovog rada iz historije cijena, još veći interes bi trebalo kod njega očekivati za Juglarov rad o historiji trgovačkih kriza u Francuskoj, Engleskoj i Sjedinjenim Državama. To je utoliko vjerojatnije što se i sam bavio mišlju da takav posao poduzme. Tako je on 31. svibnja 1873. pisao Engelsu: »Ja sam ovdje Mooreu saočio jednu stvar kojom sam se privatno dugo nosio. No on misli da je ona nerješiva ili zbog mnogih faktora koji tu ulaze i koje većinom treba tek pronaći, bar pro tempore nerješiva. Stvar je — u ovome: Tebi su potrebne tabele u kojima su prikazane cijene, diskontna stopa itd, itd. u njihovom kretanju tokom godine itd, u cik-cakima koji se penju i spuštaju. Ja sam nekoliko puta pokušavao — za analizu kriza — da ove ups and downs izračunam kao nepravilne krivulje i mislio (i još mislim da je to s dovoljno prečišćenim materijalom moguće) iz toga matematski odrediti glavne zakone kriza«¹⁴. Juglar je međutim upravo taj posao obavio, te je najvjerojatnije da Marx za to nije znao. Ali sama činjenica da je Marx na takvu ideju došao govori o njegovoj veličini kao ekonomista, da ni on nije uvijek odolijevao iskušenju da se upušta u područja istraživanja koja prelazi granice njegovog osnovnog interesa i koja pretpostavljaju značajnu teorijsko-metodološku inovaciju. S druge strane on je izričito iz plana svog istraživanja isključio određena područja kao što su potrošnja, konkurencija, kreditni sistem, potpuno svijestan njihova značaja za ekonomiju. On naime kaže da bi ove probleme tretirao u eventualnom nastavku »Kapitala«.¹⁵ Očito je da bi se i on na takvom poslu susreo sa problemima koje su tretirali Jevons, Menger, Marshall i cijela škola ravnoteže. Marx je očito bio svjestan mnogih neistra-

¹¹ Clément Juglar, *Les crises commerciales et leur retour périodique en France, en Angleterre et aux États-Unis*, Paris 1862.

¹² William S. Javons, *Theory of Political Economy*, 1871; Carl Menger, *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*, 1871.

¹³ A. A. Cournot, *Recherches sur les principes mathématiques de la théorie des richesses*, 1838, Paris.

¹⁴ Marx-Engels, *Prepiska IV*, str. 444.

¹⁵ Vidi, *Kapital III*, str. 82.

ženih oblasti ekonomske teorije, upravo onih oblasti na koje su ukazivali radovi Cournota, Juglara, Jevonsa, Mengera i koje su kasnije za dugi period postale centralnim oblastima ekonomske teorije.

No ipak pod političkom ekonomijom podrazumijevao je samo ekonomsko-teorijski sistem koji je izražavao povezanost, funkcioniranje i razvitak kapitalističkog načina proizvodnje. Krajnji cilj njegova istraživanja je razotkrivanje zakona ekonomskog razvoja kapitalističkog društva. Time je dat predmet, metoda i ograničenja njegovih studija, njegovo gledanje na izbor i prioritet problema. Stoga mnogi značajni ekonomski problemi nisu ušli u njegov plan rada. Marxovo djelo ostaje bitno u okviru klasičnog načina ekonomskog rezoniranja. Štaviše on težište svog istraživanja stavlja na socijalne implikacije klasičnog sistema, dovodeći do zaključaka koje već u osnovi sadrži klasični sistem, ali koje se građanska ekonomija nije usudila izvesti. Marx samim oblicima i problemima ekonomskog procesa posvećuje manju pažnju nego njihovom utjecaju na odnose društvenih klasa i stvaranju preduvjeta za izgradnju novog društveno-ekonomskog sistema. Njegovo djelo je logičan završetak onog pravca razvoja ekonomske teorije koji je dominirao od sredine 18. do sredine 19. stoljeća i koji je poznat kao klasični sistem i koji u povijesti političke ekonomije predstavlja njeno herojsko doba.

U ovom kontekstu treba razumjeti i one interpretacije Marxovog ekonomskog rada koje dokazuju da on nije dao nikakvu političku ekonomiju, već obrnuto kritiku političke ekonomije. Shvaćajući političku ekonomiju kao ekonomsku teoriju građanskog društva i gledajući u Marxovim ekonomskim pogledima ekonomsku teoriju negacije tog društva, ekonomsku teoriju revolucije, pristalice ove interpretacije mogu da lako do takvog zaključka i dođu. No ako pojam političke ekonomije uzmemo kao pojam koji označava teorijsku znanost o oblicima i zakonima ekonomskog procesa onda politička ekonomija pokriva znatno šire područje i Marxova kritika političke ekonomije što je njemu prethodila također čini dio političke ekonomije. Jer, izvan svake razumne sumnje, Marxova kritika političke ekonomije tvori jedinstven ekonomsko-teorijski sistem; uz polemiku sa ranijim shvaćanjima ona sadrži i sustavno izlaganje vlastitih pozitivnih spoznaja o realnom društveno-ekonomskom sistemu. Sadržina tog ekonomsko-teorijskog sistema predstavlja pozitivan doprinos ekonomskoj znanosti. Zadržavanje naziva politička ekonomija i za Marxov sistem ekonomskih shvaćanja znači nešto više od terminološke zbrke, znači implicitno priznanje da se i Marx uklapa u opći razvoj ekonomske znanosti.

Osnovna značajka pristupa klasične škole i Marxa ekonomskim problemima sastoji se u njihovu gledanju na ekonomski proces kao prirodno historijski proces, koji se odvija po unutarnjim ekonomskim snagama nad kojima čovjek ima malo kontrole. Ovdje se radi o snažnim i dugoročnim kretanjima, koja se izražavaju preko akumulacije kapitala i procesa razvoja. Pojedinac je u ovim procesima nevažan. To naročito ističe Marx: »Ovdje se o *ličnostima* radi samo ukoliko su one *oličenje ekonomskih kategorija, nosioci određenih klasnih odnosa i*

interesa. Sam proces donošenja pojedinačnih odluka ovdje je nevažan ili strogo determiniran općim kretanjima i odnosima. Po svom karakteru ovaj pristup je pozitivan, istražuje se način kako se stvari autonomno odvijaju. Zadatak teorije sastoji se samo u objašnjenju kako i zašto se nešto događa i kakve su posljedice tog događanja. Teorijska predodžba koja omogućava ekonomsku analizu u pozitivnom određenju pojam je zatvorenog sistema u kojem količina dobara i rada i cijene odražavaju odnose suprotnih društvenih snaga. Pojam zatvorenog sistema objašnjava kakve posljedice ima promjena jedne varijable sistema na druge varijable odnosno na čitav sistem. On predstavlja snažno sredstvo razumijevanja ekonomskih odnosa i pojava i prikladan je za opću analizu odnosa osnovnih ekonomskih faktora. Marxov sistem vjerojatno je najviši domet takvog oblika ekonomske analize.

Ekonomska znanost, međutim, ne može se ograničiti samo na pozitivno promatranje i objašnjavanje onog što se u ekonomskom procesu zbiva. Ona ima razvijen i drugi pristup ekonomskim fenomenima – normativni pristup koji ukazuje kako bi se ekonomski procesi morali odvijati, da bi s ekonomskog gledišta bili racionalni. Najopćenitiji pojam ekonomske teorije kao normativne teorije jest pojam sredstva i cilja, te pojam izbora kojeg implicira ograničenost ekonomskih resursa. Razlikovanje sredstava i ciljeva zavisi od načina gledanja i zadataka koje treba rješavati, ali je ono neophodno za jasnoću mišljenja. Načelo maksimizacije efekta upotreba datih resursa temeljno je načelo normativnog pristupa i ono ovdje nije izvedeno iz promatranog realnog ponašanja. Normativni aspekt ekonomije ostvaruje se putem izbora između različitih alternativa, koje kvantitativno izražavaju relativnu racionalnost različitih mogućih odluka i akcija. Izbor bi bio nemoguć ukoliko alternative ne bi bile uporedive, a to pretpostavlja njihovo svodenje na zajedničku mjeru. Pozitivni aspekt ekonomije osobito je razvijen za rješavanje problema privrednog poduzeća, ali u onoj mjeri u kojoj se ekonomske odluke sve više donose na nivou iznad nivoa poduzeća, normativna strana ekonomije nalazi sve širu primjenu. Privredno planiranje osobito je značajno područje primjene normativne ekonomije.

Normativnom aspektu ekonomije Marx nije posvetio dovoljno pažnje. To je sasvim razumljivo. U njegovo vrijeme prevladava liberalističko gledanje na ekonomiju, a osim toga njega racionalizacija ekonomskog sistema kapitalizma nije interesirala. Veću pažnju on je ovom problemu poklonio prilikom razmatranja problema organizacije socijalističke privrede. Njegovo ukazivanje na neophodnost podjele društvenog rada prema određenim proporcijama koje odgovaraju različitim potrebama i ekonomiziranju ljudskim radom mogu se uzeti kao primjeri normativnog pristupa. Ali u probleme racionalne podjele rada Marx nije detaljnije ulazio, ono što kod njega nalazimo to se samo opće upute što u socijalizmu treba postići, ali ne i kako treba postići. Samo insistiranje na planskom karakteru socijalističke privrede nije dovoljno, jer se upravo mnogi teorijski problemi javljaju u samoj aktivnosti planiranja i u vezi s njom.

Problem racionalne alokacije ograničenih resusa, međutim, ono je područje ekonomske teorije koje je razvila građanska ekonomija. Iako je načelo racionalne alokacije resursa temeljno načelo svake ekonomske teorije, ipak je zasluga građanske ekonomije da je ona ovo načelo eksplicitno definirala i razradila. Razradom ovog načela ona je ujedno proširila područje političke ekonomije ukidajući određena područja ljudske djelatnosti kao oznaku ekonomije i pokazujući da je svaka ljudska djelatnost predmet ekonomije ukoliko je suočena s problemom ograničenih sredstava za postizanje određenih ciljeva. Ovo načelo čini integrativnu silu svakom realnog i teorijskog ekonomskog sistema, te je njegova razrada krupan korak u razvoju ekonomske znanosti. Potrebe ekonomskog planiranja u socijalizmu i općenito vođenja ekonomske politike dovele su do pune upotrebe ovih metoda analize u socijalističkoj privredi. Nije čudno da je baš sovjetska matematska škola preuzela vodstvo u istraživanjima ove vrste.

Ono što su marksistički ekonomisti u velikoj mjeri zanemarili to je istraživanje ovih oblasti ekonomske aktivnosti u kojima je ponašanje pojedinaca od odlučne važnosti. Ekonomski relevantno ponašanje nije podvrgnuto ekonomskim činiocima, već isto tako psihološkim, socijalnim, političkim i drugim. Naravno, ekonomija ne može zahvatiti sve ove aspekte, ali može mjeriti njihov utjecaj na ekonomski sadržaj ponašanja. Sistematska statistička istraživanja mogu dovesti do utvrđivanja određenih ekonomskih zakonitosti unutar ovakve složene realne sredine.

Poseban je pravac razvoja ekonomije istraživanje institucionalnih okvira ekonomskog procesa. Ovi okviri mogu olakšavati, otežavati ili deformirati ekonomski proces, te ekonomska znanost ne može ostati indiferentna prema problemu optimalizacije društvenih institucija s obzirom na brzinu i poželjne pravce ekonomskog razvoja. Građanska ekonomija razvila je ovu vrstu istraživanja u okviru institucionalističkog pravca, te iako možemo imati neke rezerve u pogledu primjenjivosti rezultata tih istraživanja, ne bi bilo uputno ignorirati ih.

U razvoju ekonomske znanosti postoje različiti periodi u kojima dominiraju pojedini problemi. Građanska ekonomija poslije Marxa bila se prestala baviti onim što je bilo osnovna tema klasične škole – akumulacija kapitala i razvoj. No poslije krize od 1929. vidimo postepen, ali siguran povratak klasičnih tema, najprije u vidu teorije zaposlenosti i privrednih ciklusa, a posljednjih petnaest godina u vidu istraživanja problema ekonomskog razvoja.¹⁶ Odatle i pojačan interes među građanskim ekonomistima za Marxovo djelo. Određena znanstvena komunikacija, makar ponekad i potajna, postojala je cijelo vrijeme između građanske i marksističke ekonomije, a osobito, od tridesetih godina ovog stoljeća naovamo. Ideološko i klasno neprijateljstvo nije moglo spriječiti ljude koji su se bavili istim problemima da se upoznaju sa rezultatima tuđih istraživanja. Posrednici u tom dijalogu

¹⁶ Određene analitičke sličnosti između Marxa i Keynesa nisu mogle proći nezapažene. Na njih su odmah nakon objavljivanja Keynesove Opće teorije upozorili Robinson, M. Kalecki, H. Smith, E. Ward i dr.

bili su značajni ekonomisti kao što su Schumpeter, Leontieff, Joan Robinson, Oskar Lange, Kalecki, Maurice Dobb, Sweezy, Baran i mnogi drugi. Bazično jedinstvo ekonomske znanosti postepeno se ponovo ustanovljava. *g. onajomierjodkja-imare'vóicucit. -ola ipri. da kážemo'na* međusektorsku analizu koju je razvila građanska ekonomija na temelju Marxove teorije reprodukcije, a koju danas marksistički ekonomisti koriste ne manje od građanskih? Jedinstvo suvremene ekonomske znanosti probija se usprkos još uvijek stvarnih razlika i usprkos političkih i ideoloških prepreka. Bilo bi naivno tvrditi da ekonomski pogledi i teorije danas više nisu klasno-ideološki uvjetovani, i da je svako razlikovanje građanskih i marksističkih ekonomista postalo besmisleno. Ali ipak postoji nešto zajedničko što priznaju i jedni i drugi, ono što omogućava dijalog između njih, ono po čemu oni uopće jesu ekonomisti. To područje zajedničkog bi bilo sigurno mnogo veće kad bi ideološka isključivost bila manja. U tom zajedničkom fondu svakako Marxovom djelu pripada danas istaknuto mjesto. Međutim, zahtjev da se jedinstvo ekonomske znanosti zasnuje isključivo na Marxovu djelu može da se postavi samo u odsustvu cjelovitog uvida u razvoj ekonomske znanosti, jer je danas ekonomska znanost sadržajno i metodološki mnogo šira i bogatija nego što je bila u Marxovo vrijeme.

MARXIST POLITICAL ECONOMY AND CONTEMPORARY ECONOMIC SCIENCE

Summary

The author sets forth some views of relevance for the evaluation of Marx as an economist in the light of the present situation in the economic sciences and contemporary economic problems.

He analyzes different aspects of economics, and especially insists upon the difference between positive and normative aspects which imply different theoretical and methodological approaches to real problems. Besides he shows the existence of different trends in the development of political economy which trends do not exclude one another, but which, each from its side, contribute to better understanding of economic processes — the trend of economic dynamics and development, trend of general balance and institutionalist trend. Marx belongs to the trend of economic dynamic and development, together with the classical school.

Marx's negative judgement of vulgar economics can be understood from the degree of the economic research of his time, but, already in the seventies of the last century new fields of economic research

were opened, which, concerning methodology and content, improved economic sciences. Therefore, to remain at Marx's judgement of bourgeois economics as unscientific and vulgar, today is not sufficiently justified, although all apologetical elements have not yet disappeared out of it.

In regard of the fact that Marx did not work out the normative aspect of political economy, which is otherwise very important in the theory of political economy, in the theory of the development of socialist economy, and in the guiding of economic policy and construction of the system of economic institutions in socialism, it would be necessary that Marxist economists are not too much exclusive concerning contemporary bourgeois economics, which worked out these fields of economic theory in detail.

(Translated by S. P.)